# VOLEYBOLCHI TALABA O‘G‘IL BOLALARDA RESPUBLIKA BOSQICHI MUSOBAQALARIDAGI MUAMMOLARI VA XATOLARI

**Abdurahmonov Otaxon Rustamovich**
Farg‘ona davlat universiteti Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti
Sport o‘yinlari nazariyasi va uslubiyati kafedrasi katta o‘qituvchisi
E-mail: abduraxmonovotaxon6@gmail.com
**Fozilov Mirkomil G‘ofirjon o‘g‘li**
Farg‘ona davlat universiteti Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti
voleybol yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

**Annotatsiya.** Maqolada voleybolchi talaba o‘g‘il bolalarning respublika bosqichi musobaqalaridagi muammolari va xatolarini o‘rganishning ilmiy asoslari yoritiladi. Tadqiqot maqsadi erkaklar voleyboliga oid empirik dalillar asosida texnik-taktik xatolar, o‘yin vaziyati va mashg‘ulot yuklamasi o‘rtasidagi aloqalarni tahlil qilish hamda mahalliy kuzatuv uchun baholash mezonlarini ishlab chiqishdan iborat. Talaba erkak voleybolchilarga oid kuzatuvda sakrashlar soni ichki yuklama bilan bog‘langan, biroq sakrash balandligi bilan bog‘lanish juda kuchsiz bo‘lgan.

**Kalit so‘zlar.** Talaba o‘g‘il bolalar, erkaklar voleyboli, respublika musobaqalari, texnik-taktik xatolar, qabul sifati, hujum samaradorligi, rotatsiya, side-out, mashg‘ulot yuklamasi, charchoq monitoringi.

**Kirish.** Voleybol musobaqasidagi xato ko‘pincha bir harakatning yakunida ko‘rinadi, ammo uni yuzaga keltirgan sharoit oldingi epizodlarda shakllanishi mumkin. Masalan, hujumchining raqib blokiga urishi noqulay uzatish, cheklangan hujum tanlovi yoki raqibning to‘g‘ri joylashuvi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shuning uchun sportchining oxirgi harakatini alohida baholash jamoaning haqiqiy muammosini to‘liq ochib bermaydi. Tadqiqot maqsadi erkaklar voleybolidagi empirik manbalarni umumlashtirib, respublika bosqichida qatnashuvchi talaba o‘g‘il bolalar jamoalarining muammolari va xatolarini tekshirishga mos metodik asos ishlab chiqishdir. Asosiy savol: qaysi ko‘rsatkichlar o‘yin natijasi bilan bog‘langan va ularni mahalliy sharoitda qanday ishonchli baholash mumkin? Respublika musobaqalari bu maqolada tavsiyalarni tatbiq etish kontekstidir.

**Adabiyotlar sharhi.** Marcelino, Mesquita, Sampaio va Moraes [1] 2005-yilgi erkaklar Jahon ligasining 550 setidagi 65 949 o‘yin harakatini o‘rgangan. Ma’lumotlar Volleyball Information System orqali olingan. Peña, Rodríguez-Guerra, Buscà va Serra [2] Ispaniya erkaklar Superligasining 125 uchrashuvi, 12 jamoasi va 148 o‘yinchisiga oid ma’lumotlarni tahlil qilgan. Jamoa darajasi, o‘z to‘p kiritishidan boshlangan o‘yinlarda olingan ochkolar, qabul xatolari va raqib bloklagan hujumlar uchrashuv natijasining muhim prediktorlari bo‘lgan. Afonso, Esteves, Araújo, Thomas va Mesquita [3] 2007-yilgi erkaklar Jahon kubogining 31 uchrashuvidagi 5 117 rallyni o‘rgangan. Uzatuvchi to‘pni qaysi zonadan uzatishiga oldingi to‘p kiritish va qabul xususiyatlari aloqador bo‘lgan. Kuchli sakrab to‘p kiritish, chuqur yo‘naltirilgan to‘plar hamda orqa yoki yon chiziqlar yaqinidagi qabul noqulay uzatish zonasi bilan bog‘langan.

González-Silva, Fernández-Echeverría, Conejero va Moreno [4] 23 uchrashuvdan 4 113 harakatni, ya’ni 1 371 tadan to‘p kiritish, qabul va uzatishni tahlil qilgan. Ko‘p toifali logistik regressiyada qabul samaradorligi hamda uzatish zonasi, turi, yo‘nalgan maydoni va tempi uzatish samaradorligiga aloqador bo‘lgan. Marcelino, Sampaio va Mesquita [5] 2007-yilgi erkaklar Jahon kubogida kuzatilgan 5 117 rallydan tanlangan 600 rally asosida hujum va to‘p kiritish samaradorligini taqqoslagan. Lin, Wu, Wu, Chen va Chang [6] o‘rtacha yoshi 20,2 ± 1,3 yil bo‘lgan 14 nafar talaba erkak voleybolchini 29 hafta kuzatgan. Ichki yuklama subyektiv zo‘riqish qaydlari, tashqi yuklama esa sakrashlar soni va balandligi orqali baholangan. Cabarkapa,

Cabarkapa, Whiting va Fry [7] o‘n nafar professional erkak voleybolchida odatiy mashg‘ulotdan oldingi va keyingi vertikal sakrashning kuch–vaqt ko‘rsatkichlarini solishtirgan.

**Metodologiya.** Har bir manbadan tanlanma hajmi, tadqiqot sharoiti, tahlil birligi, o‘lchov usuli, asosiy topilma va cheklov ajratildi. Natijalar texnik-taktik faoliyat, vaziyatga bog‘liq o‘zgarish va yuklama monitoringi yo‘nalishlarida qiyoslandi. Ikki tadqiqot [3, 5] bir xil musobaqaning 5 117 rallylik materialiga tayanishi sababli ular to‘liq mustaqil dalillar sifatida sanalmadi. Harakatlar soni sportchilar soniga tenglashtirilmadi. Xatolar bevosita ochko yo‘qotadigan harakatlar va o‘yinni davom ettirsa-da keyingi imkoniyatni cheklaydigan bajarishlar sifatida ajratiladi. Hujumning blokdan qaytib o‘yinda qolishi raqib blokidan bevosita ochko yo‘qotish bilan bir xil kodlanmaydi. Blokchi xatosi va raqib bloklagan hujum ham alohida tushunchalardir.

**Natija.** Ko‘rib chiqilgan manbalar xatolarni uch o‘zaro bog‘liq sathda o‘rganishga asos berdi, harakatning o‘zi, uning oldingi va keyingi o‘yin sharoiti, sportchining yuklama holati. Birinchi sathdagi xato sababini qolgan sathlarni o‘lchamasdan aniqlash mumkin emas. Quyidagi jadval birlamchi tadqiqotlarning asosiy natijalarini umumlashtiradi.

| Manba | Asosiy natija | Talqin chegarasi |
|---|---|---|
| Marcelino va boshqalar | G‘olib setlarda ko‘pchilik harakatlar sifati yuqoriroq va xatolar kamroq | Set natijasi bilan bog‘lanish sabab–oqibatni isbotlamaydi |
| Peña va boshqalar | Jamoa darajasi, qabul xatolari va bloklangan hujumlar natijani bashorat qilishda muhim | Raqib kuchi va o‘yin sharoiti hisobga olinadi |
| Afonso va boshqalar | To‘p kiritish va qabul xususiyatlari uzatish zonasiga aloqador | Faqat yakunlovchi hujumchini baholash yetarli emas |
| González-Silva va boshqalar | Qabul va uzatish xususiyatlari uzatish samaradorligiga aloqador | Harakatlar ketma-ketligi birgalikda kodlanadi |
| Marcelino va boshqalar | Hujum va to‘p kiritish profillari uchrashuv bosqichiga qarab farqlangan | Set oxiridagi o‘zgarish yagona sababga bog‘lanmaydi |
| Lin va boshqalar | Sakrashlar soni ichki yuklama bilan musbat bog‘langan | Korrelyatsiya xatolarning sababini bevosita ko‘rsatmaydi |
| Cabarkapa va boshqalar | Mashg‘ulotdan keyin sakrash ko‘rsatkichlarida ahamiyatli farq topilmagan | Charchoqni bitta test bilan inkor etib bo‘lmaydi |

Lin va hammualliflar [6] tadqiqotida ichki yuklama va sakrashlar soni o‘rtasida musbat bog‘lanish aniqlangan ($\rho = 0{,}477$; $p < 0{,}001$). Sakrashlar soni bilan balandligi orasidagi bog‘lanish esa juda kuchsiz manfiy bo‘lgan ($\rho = -0{,}089$; $p = 0{,}006$). Statistik ahamiyatga qaramay, ikkinchi koeffitsiyentni kuchli amaliy ta’sir deb talqin qilish mumkin emas. Sakrashlar soni maksimal balandlikning 80 foizidan yuqori sakrashlar ulushi bilan ham manfiy bog‘langan ($\rho = -0{,}388$; $p < 0{,}001$).

Cabarkapa va hammualliflar [7] ishida subyektiv zo‘riqish va sakrashlar soni orasida musbat korrelyatsiya qayd etilgan ($r = 0{,}671$), faol harakat davomiyligi bilan esa ahamiyatli bog‘lanish topilmagan ($r = -0{,}038$). Tadqiqotlar birgalikda yuklama hajmi, sezilgan zo‘riqish va faoliyat pasayishini alohida o‘lchash zarurligini ko‘rsatadi. Ular “ko‘p sakrash har doim texnik xatoga olib keladi” degan xulosani bermaydi.

Adabiyotlar sintezi asosida quyidagi ishchi tasnif taklif qilindi. Jadval mahalliy xatolarning aniqlangan chastotasini emas, kuzatuvda ajratilishi kerak bo‘lgan toifalarni ifodalaydi.

| Yo‘nalish | Kuzatiladigan holat | Qo‘shimcha qayd |
|---|---|---|
| To‘p kiritish | To‘rga yoki tashqariga ketgan urinish | To‘p kiritish turi, nishon zona, raqib qabuli |

| | | |
|---|---|---|
| Qabul | Bevosita ochko yo‘qotish yoki hujum variantlari cheklanishi | Qabulchi, kelgan to‘p yo‘nalishi, uzatish zonasi |
| Uzatish | To‘pning hujumchiga noqulay yetib borishi | Oldingi qabul sifati, uzatish tempi va zonasi |
| Hujum | Tashqariga, to‘rga yoki ochko yo‘qotilgan blokka urish | Raqib blokchilari soni, uzatish sharoiti |
| Blok va himoya | Kelishilgan yopish yoki himoya vazifasining bajarilmasligi | Raqib hujum zonasi, jamoaviy joylashuv |
| Rotatsiya va aloqa | Vazifalarning chalkashishi yoki himoyasiz qolgan zona | O‘yinchi javobgarligi, rotatsiya, video epizod |

Maqolada respublika musobaqalaridagi aniq xatolar soni, universitetlar reytingi yoki mahalliy tajriba samaradorligi hisoblanmagan. Manbalarning aksariyati yuqori malakali erkaklar jamoalariga oid; talabalar jamoasidagi kuzatuv esa bitta muhit bilan cheklangan. Natijalarni umumlashtirishda musobaqa darajasi, mashg‘ulot sharoiti va yosh farqlari hisobga olinishi lozim.

Ruhiy bosim, uyqusizlik, o‘quv yuklamasi yoki jamoaviy muloqot muammolarining aynan respublika musobaqalaridagi ta’siri ushbu manbalar bilan bevosita o‘lchanmagan. Ular kelgusi tadqiqot savollari bo‘lishi mumkin, lekin aniqlangan sabablar sifatida berilmaydi. Keyingi mahalliy ishning ustuvor vazifasi standart video tahlil, urinishlar soniga mos statistika va individual yuklama monitoringini birlashtirishdir.

**Xulosa.** Erkaklar voleyboliga oid tadqiqotlar musobaqa muammolarini qabul–uzatish–hujum ketma-ketligi, raqibning qarshi harakati va o‘yin vaziyati doirasida tahlil qilishni qo‘llab-quvvatlaydi. Xatolarni faqat umumiy son orqali baholash sportchining real imkoniyatlari va unga tushgan vazifani to‘liq aks ettirmaydi. Harakatlar natijasi urinishlar soni, rotatsiya, hisob va raqib darajasi bilan birga ko‘rilishi kerak. Talaba erkak sportchilar bo‘yicha yuklama dalillari sakrashlar soni va subyektiv zo‘riqish monitoringining foydaliligini ko‘rsatadi. Biroq jismoniy yuklama, o‘lchanadigan charchoq va texnik xato o‘rtasidagi sababiy bog‘lanishni avtomatik qabul qilib bo‘lmaydi. Statistik ahamiyatli, ammo juda kuchsiz korrelyatsiya kuchli amaliy ta’sir sifatida talqin qilinmasligi lozim.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati**

1. Marcelino, R., Mesquita, I., Sampaio, J., & Moraes, J. C. (2010). Study of performance indicators in male volleyball according to the set results. Revista Brasileira de Educação Física e Esporte, 24(1), 69–78. https://doi.org/10.1590/S1807-55092010000100007
2. Peña, J., Rodríguez-Guerra, J., Buscà, B., & Serra, N. (2013). Which skills and factors better predict winning and losing in high-level men’s volleyball? Journal of Strength and Conditioning Research, 27(9), 2487–2493. https://doi.org/10.1519/JSC.0b013e31827f4dbe